

A SÉRÜLEKENYSÉG KRÓNIKÁJA

JANIS – A JANIS JOPLIN-SZTORI // JANKOVICS MÁRTON

A HITELES JANIS JOPLIN-JÁTEKFILM MÉG VÁRAT MAGÁRA, A PONTOS
ÉS BELEÉRZŐ DOKUPORTRÉ AZONBAN ELKÉSZÜLT VÉGRE.

Janis Joplin azon kulturális ikonok közé tartozik, akik megakadtak Hollywood torkán, az álmogyár ugyanis évtizedek óta se lenyelni, se kiköpni nem képes a rock and roll királynőjét. Pedig elképesztő drámai potenciál rejtőzik benne, nem véletlen, hogy szinte a halála óta próbálják filmre vinni az énekesnő rövid és intenzív élettörténetét, ám eddig minden kísérlet kudarcot vallott. Hol a jogdíjakat nem sikerült megszerezni, hol a Joplin szerepére kiszemelt színésznők nem tudták kivárni a hosszas előkészületeket. A lehetséges jelöltek között felmerült már Brittany Murphy, Amy Adams, Zoey Deschanel, Renée Zellweger és Pink neve is, mostanában pedig épp a kevésbé ismert Nina Ariandát emlegetik befutóként, ezt azonban már senki sem hiszi el, amíg meg nem érkezik a film a mozikba.

Joplin életének megfilmesítéséhez így még mindig az 1979-es *A rózsza* áll a legközelebb, amelynek tragikus sorsú főhősnőjét bevallottan az énekesnőről mintázták. Az alkotók eredetileg rendez biopic-et terveztek és Bette Midler karakterét nem is Rose-nak, hanem Pearlnek hívták volna, ami Joplin elterjedt beceneve, egyben utolsó, poszthumusz kiadott lemezének címe volt. Végül azonban nem kapták meg a jogokat, így új dalokat írtak, kicsit átszabták a karaktert, a texasi szülővárosból Florida, a „gyöngy”-ből pedig „rózsza” lett. A középpontban viszont megmaradt a karcos hangú, harsány, ám érzelmileg sebezhető énekesnő figurája, akinek a hírnév sem képes kioltani eredendő szeretethi-

ányát, így frusztrációi elől a drogba és az alkoholba menekül.

Nem akármilyen csapat dolgozott a filmen: forgatókönyvét Michael Cimino jegyezte, az operatőr pedig a nemrég elhunyt Zsigmond Vilmos volt. A *Rózsza* azonban minden értéke ellenére pontosan rámutat, hogyan veszhet el Joplin személyes drámájának összetettsége a hollywoodi dramaturgia oltárán. A film egy menedzser démonizált figurájába sűríti a show biznisz minden árnyoldalát, a végzetes túladagolás pedig itt nem egy félreeső hotelszoba magányában, hanem a színpadon, éneklés közben történik.

A legártalmasabb ferdítést azonban nem is ezek, hanem a finálé nyújtotta hamis katarzis jelenti: Rose ugyanis utolsó koncertjére hazatér szülővárosába, ahol végső gesztusként megbocsát az őt kiközösítő jacksonville-ieknek és halála előtt végre elfogadásra talál az arctalan közönség felé áramló szeretetében.

ÜGYELETES KÜLÖNC

Ez az érzelmi feloldás valójában sosem történt meg, még ilyen áttételes módon sem. Joplin így az utolsó pillanatig szenvedett a gyerekkori elutasításban gyökerező önbizalomhiánytól. Mindez gyönyörűen kiderül a húga által írt életrajzából és az ezen alapuló Broadway-musicalből, akár csak az életéről készült legújabb dokumentumfilmből, a *Janis: Little Girl Blue*-ból, amely minden eddiginél alaposabban dolgozza fel a rock and roll királynőjének sors-tragédiáját.

Merthogy Joplin hosszú és rögső utat tett meg, mire a hippi-korszak női ikonjává vált. Ez az út Amerika egyik legkonzervatívabb szegletéből, a texasi Port Arthurból indult, ahol a tinédzser Janis hamar megízlelte a számkivetettséget és a magányt. Pillanatok alatt a gimnáziumi ügyeletes különcvé vált, osztálytársai állandóan gúnyolták, az iskolai kórusból is eltanácsolták, a szülei pedig rendre csak csóválták fejüket harsány és szabados viselkedése miatt. Ő volt az a lány, akit ugyan egyetlen fiú sem hívott el a szalagavató bálra, mégis mindegyik azt hazudta a haverjainak, hogy már rég lefeküdt vele.

Nem csoda, hogy az ambiciózus Joplin nem találta a helyét ebben az élére vasalt, konformista közegben, ahol az érettségi után mindenki azonnal háziaszony vagy biztosítási ügynök akart lenni. „Nem voltam közkedvelt, de hát tudod, milyenek a kisvárosok. Elvárják, hogy a suliból kilépve azonnal megházasodj, szülj egy kisebb hadsereget, és fogd be a szádat. Hát én egyikre sem voltam kapható” – mondta egy interjúban Joplin, aki kulturális forradalmat robbantott ki azzal, hogy később sem volt hajlandó finomnak, passzívnak és jól neveltnek tűnni, ahogy azt egy korabeli fehér énekesnőtől elvárták.

FELFORGATOTT SZTEREOTÍPIÁK

Végül a zenében, különösen a bluesban és a folkban bukkant rá a menekülő útra, amely először Austinig, majd egészen San Franciscóig vezette, ahol végre maga mögött hagyhatta a gúnyos megjegyzéseket és a rosszálló tekinteteket. Persze traumáit mindenhova magával cipelte, és sok jel mutat arra, hogy még évekkel később, világsztárként is csak szüleinek próbált megfelelni.

A *Janis: Little Girl Blue* sokkal inkább erre a pszichológiai kettőségre, mint Joplin zenetörténeti jelentőségére koncentrált. Egyfelől egy mesés karriertörténetet látunk, ahol az isten háta mögötti városkából érkező őstehetség meghódítja a világ színpadait, és bátran feje tetejére állítja a nemi sztereotípiákat. Másfelől egy szeretetihes gyerek képe rajzolódik ki, aki a rock and roll-életmód és a legnagyobb lázadás közepette is csak egy kis anyai elismerésre vágyik, amit igazából sosem kaphat meg.

Ez a lelki meghasonlás már a híres 1974-es dokumentumfilmből, a *Janis – The way she was*-ból is átjött, de ott még nem volt ennyire alapo-

san körbejárva. Howard Alk eszköztelen filmje ugyanis szigorúan tartotta magát alcíméhez: nem kommentálta

az eseményeket, csupán töménytelen mennyiségű archív koncertfelvételt és interjút hordott egy kupacba, egyedül a vágóollóval értelmezve a látottakat. Joplin gyerekkoráról mindössze annyit tudunk itt meg, amennyit ő elmesél róla a különféle riportereknek, amúgy azt követhetjük, ahogy egyre nagyobb színpadokon éneklő ki magából fájdalomát, csalódásait és ezek ellenére is meglévő életszeretét. Alk filmje a kulturális ikonok örök jelenvalóságával ruházza fel Joplint, amit az is jelez, hogy a halálára még csak halvány utalás sem történik. Egyszerűen elengedjük a kezét, ahogy épp a *Piece of My Heart*ot éneklő önkívületi állapotban és rajongói gyűrűjében táncol a színpadon.

A SZORONGÁS SZAKADÉKA

A *Janis: Little Girl Blue* alkotói klasszikusabb formát választottak ennél, és beszélő fejekkel, fotókkal és dokumentumokkal fogják közre az archív felvételeket. A húga mellett egykori zenésztársak, szeretők, producerek és barátok emlékeznek vissza, milyen is volt Janis, és hogyan lépdelt előre a világhír felé. Ezt a lineárisan haladó történetet árnyalják a szüleinek írt szívszaggató levelek, amelyeket Cat Power, a drogproblémákat első kézből ismerő énekesnő olvas fel a maga szenttelen hangján. Ezek a tiszteletudó, már-már bocsánatkérő hangnemből megírt kis vallomások

„A nevetésükkel elüldöztek” (Janis Joplin)

mutatják, hogy hiába szökött meg otthonról, vetkőzte le a társadalmi béklyókat és lett sikeres, belül gyakran még mindig annak a kis szerencsétlen különnek érezte magát, aki Port Arthurban állandó neveltség és fejcsóválás tárgya volt.

A jelek szerint egyedül a színpadon szabadult fel maradéktalanul, a fények lekapcsolását követően viszont rögtön rátört a magány és az érzelmi bizonytalanság. A barátainak rendszeresen panaszkodott arról, hogy hiába szeretkezik 25 ezer emberrel a színpadon, utána mégis minden este egyedül megy haza. A film nem hagy kétséget afelől, hogy végzetesnek bizonyuló drog- és alkohol-függősége is nagyrészt azért alakult ki, mert a mindennapi visszazuhanást a feneketlen szorongásaiba nem volt képes ezek nélkül feldolgozni.

KI NEVET A VÉGÉN

Hogy a sztárság mennyire nem tudta Joplint felvértezni az előítéletek ellen, azt az osztálytalálkozóról készült felvétel mutatja tisztán, amely mindkét dokumentumfilm legmegrendítőbb jelenete. „A nevetésükkel elüldöztek az iskolából, a városból, majd az államból is. Naná, hogy visszamegyek” – mondta kajánul Joplin abban a talk showban, ahol bejelentette, hogy részt vesz a tíz éves gimnáziumi osztálytalálkozásán, és jól kineveti azokat, akik folyton gúnyolták tinédzser korában.

Ehhez képes egészen drámai figyelni, hogyan illan el ez a káröröm Port Arthurba érkezve, és miként omlik össze Jop-

lin önbizalma az első kritikus újságírói kérdések hallatán. Nem kétséges, hogy *Dogma 95* kiáltványának bármelyik aláírója a fél karját odaadná azért, ha egyszer meg tudná közelíteni ennek a rövid jelenetnek a feszültségét.

SORSLENYOMATOK

A *Janis: Little Girl Blue* tehát a felszínen izgalmas zenésziportré, a mélyen pedig az emberi – és különösen a gyermeki – lélek sérülékenységének krónikája, amely bemutatja, hogy miként ejthetik túsul az önképünket a korai traumák. Ennek fényében nem meglepő, hogy a rendezője miért épp ehhez a témához nyúlt: Amy Berg készített már több bevállalós dokumentumfilmet az egyházon belüli (*Deliver Us from Evil*, *Prophet's Prey*) és a Hollywood kulisszái mögött zajló gyerekmolesztálásokról is (*An Open Secret*), tehát joggal feltételezhető, hogy Joplinhoz sem elsősorban a zene szeretete felől közelített. A dalok itt inkább egy emberi sors legfontosabb lenyomataiként jelennek meg, amelyben különös intenzitással feszült egymásnak a totális szabadság és a megfelelés iránti vágy.

Ez a belső feszültség tükröződik Joplin kamerákhoz fűződő ambivalens viszonyában is. Egy interjúban kifejtette, hogy a hírnév és az állandóan rá szegeződő kamera fenyegeti nehezen kiharcolt önazonosságát, mert arra csábítja, hogy megjátssza magát. Másfelől viszont igényelte is a tömegek figyelmét, amihez csakis a kamera objektív-jén keresztül vezetett út. Azt szerette volna, ha legőszintébb és legintimebb pillanatait az egész világ látja, márpedig ezeket a színpadon élte át. Ezért akadt ki teljesen, mikor az egyik bandatag dacosan megtiltotta, hogy filmre vegyék koncertjüket az 1967-es Monterey popfesztiválon. A koncertet végül csak azért ismételték meg, hogy az átütően éneklő Joplin és zenekara bekerülhessen a filmbe. Ez lett az a felvétel, amelyik Joplint elindította a világhír felé, aki egészen haláláig egy fikarcnyit sem volt hajlandó engedni a világra tukmált esendőségéből.

JANIS – A JANIS JOPLIN-SZTORI (Janis: Little Girl Blue) – amerikai, 2015. Rendezte és írta: Amy Berg. Kép: Francesco Carrozzini és Jeanna Rosher. Narrátor: Cat Power. Gyártó: Disarming Films / Jigsaw Productions. Forgalmazó: ADS Service. Feliratos. 104 perc.

